

Het Reewild

MEDEDELINGENBLAD VAN DE *Vereniging „Het Reewild“*

5e jaargang nr. 4
december 1988

Het Reewild

MEDEDELINGENBLAD VAN DE **Vereniging „Het Reewild“**

Beschermheer Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden

De Vereniging „Het Reewild“ stelt zich ten doel:

... de instandhouding en verbetering van de kwaliteit van het reewild in Nederland; het behartigen van de belangen van reewildjagers in de uitoefening van het hiervoor omschreven; een en ander in de ruimste zin des woords. Zij tracht dit doel te bereiken door: het bevorderen van een goed beheer van de reewildstand, onder andere door het geven van voorlichting en adviezen, het verzorgen van publicaties gericht op de leden, alsmede op instanties die zich op enigerlei wijze bezig houden met of raakvlakken hebben met het reewild en/of zijn biotoop. Het verlenen van service aan leden, door hen informatie te verschaffen, met name in een uit te geven periodiek, door hun wensen en verlangens jegens elkaar of jegens de hiervoor gemelde instantie over te brengen en zo mogelijk te vervullen en door het coördineren van meningen, zodat deze voor zo veel mogelijk als uniforme beleidslijn door de vereniging tot uiting kunnen worden gebracht.

BESTUUR

voorzitter:
Jhr. M. de Savornin
Lohman,
Smidswater 2A
2514 BV 's-Gravenhage,
Tel.: 070-643596/
070-689266.

secretaris:
Jhr. Mr. Th. W. R. M.
Serraris,
Groen v. Prinstererlaan 28,
3818 JP Amersfoort,
Tel.: 033-631833 (privé).

penningmeester:
Ir. F. W. Craandijk,
Blydensteinbleekweg 20,
7523 HZ Enschede,
Tel.: 053-351667.

vice-voorzitter:
G. W. Boele,
Kamperweg 18,
8181 CM Heerde,
Tel.: 05782-2193.

A. A. M. J. Consten,
Dautzenbergstraat 16,
6411 LB Heerlen,
Tel.: 045-717150.

Drs. J. F. Erdmann,
Rembrandtlaan 15,
1231 AA Loosdrecht,
Tel.: 02158-1285.

Drs. Th. J. Litjens,
Dorpsstraat 40,
4845 CG Wagenberg,
Tel.: 01693-1420
01693-1827

J. J. Meissner,
Dijk 4,
8113 VA Wijhe,
Tel.: 05702-1255

A. J. Mörzer Bruijns,
v. Petersom
Ramringweg 30,
8072 RA Nunspeet,
Tel.: 03412-57483,
03412-51874 (kant.).

Ir. J. Poutsma,
Lokveenweg 38,
9751 CK Haren,
Tel.: 050-347278.

H. Punt,
Weelweg 8,
4323 LR Elmeect,
Tel.: 01117-1235.

J. Schoonderbeek,
Meidoornstraat 16,
7497 MG Bentelo,
Tel.: 05472-228.

Ir. J. M. Serou,
Acheldelijk 6,
3598 Bocholt (België),
Tel.: 09-3211472026.

administratie:
Mevr. J. E. van Herp,
Landjonker 19,
3834 CL Leusden,
Tel.: 033-942032.

administratie afschot:
Nic. G. Kerssies,
Oenenburgweg 194,
8072 GP Nunspeet,
Tel.: 03412-53521.

beheer materiaal:
A. J. Mörzer Bruijns,
v. Petersom
Ramringweg 30,
8072 RA Nunspeet,
Tel.: 03412-57483,
03412-51874 (kant.).

slijpplaatjes:
G. J. M. Koenderink,
Lhee 96,
7991 PK Dwingeloo,
Tel.: 05219-7356.

REGIONALE ORGANISATIES

Regio "Reewildbeheer Noord Nederland"

voorzitter: Ir. J. Poutsma
secretaris: N. Loeröf,
Tolhuisweg 30a,
9475 PG Midlaren,
Tel.: 05905-4133.

Regio Reewild Trofeeënshow Gelderse Achterhoek (Exel)

voorzitter:
G. H. van der Peijl,
secretarisse:
Mevr. T. G. Nijman-Smit,
Harfsensesteeg 13,
7217 MD Harlsen,
Tel.: 05751-1569.

Regio Limburg

voorzitter: W. v. Locnen,
secretarisse:
Mevr. P. H. J. M. Adams,
Overhaelen 8,
6081 ND Haelen,
Tel.: 04759-4498.

Regio Reewildbeheer Overijssel

voorzitter:
B. Brinkmann,
secretaris:
J. Schoonderbeek,
Meidoornstraat 16,
7497 MG Bentelo,
Tel.: 05472-228.

Vereniging Reewildkring Oost Brabant

voorzitter:
H. A. v.d. Vleuten,
secretaris:
A. J. G. v. Kuijk,
De Kranssen 21,
5581 AG Waalre,
Tel.: 04904-14624.

Regio "Het Reewild" West- en Midden Brabant

voorzitter:
Drs. Th. J. Litjens,
secretariaat:
G. W. A. M. Hamel,
Assumburgstraat 14,
4834 KP Breda,
Tel.: 076-656005.

Regio Utrecht, Gooi en Vechtplassegebied

voorzitter:
Drs. J. F. Erdmann,
secretaris:
Mr. L. P. M. J. Canjels,
Adr. Piecklaan 13,
3739 LG Hollandsche
Rading, Tel.: 02157-1701

Regio Veluwe

voorzitter: G. W. Boele,
secretaris: H. Ruseler,
Houtkampweg 12,
6731 AW Otterlo,
Tel.: 08382-1218.

Regio Zeeland

voorzitter: H. Punt,
secretaris:
M. W. Jeremiase,
Kraayensteinweg 134,
4328 RD Burgh-
Haamstede,
Tel.: 01115-3359

Foto voorpagina

Ir. J. Poutsma

Gironummer
penningmeester
Vereniging
„Het Reewild“: 813577

Redactiecommissie Mededelingenblad „Het Reewild“:

Ir. H. Eikelboom, cindredacteur, Nic. Beetslaan 20, 3743 HM Baarn, Tel.: 02154-17069
G. W. Boele, Kamperweg 18, 8181 CM Heerde, Tel.: 05782-2193.
P. H. Schneider, Jachtlaan 8, 4851 AM Ulvenhout, Tel.: 076-612293.

Druk en grafische vormgeving:

Drukkerij Lulof B.V.
Postbus 100 - 7600 AC Almelo
Tel. 05490-11011 - Telefax 05490-20304

INHOUD

Van de voorzitter	2
Inventariseren van reewild	3
Knopbokken	11
Kerstwens	13
Reewild vandaag	14
Bijdrageregeling Biotooptverbetering Jachtfonds	15
Mededelingen van de regio's	16

De datum om copy voor „Het Reewild" nr. 1 - 1989
in te leveren is: 1 februari 1989.

Van de voorzitter

Wanneer U dit nieuwe nummer van het mededelingenblad in handen hebt, heeft zich kortgeleden een bijzonder heugelijk feit voorgedaan, waar ik gaarne nadrukkelijk in ons orgaan bij stil wil staan. Om precies te zijn: op zaterdag 26 november 1988 heeft de Erevoorzitter van de Vereniging "Het Reewild" Mr. J. O. Thate zijn tachtigste verjaardag gevierd. De heer Thate heeft zich gedurende een reeks van jaren op velerlei wijzen ingezet voor het reewild, het reewildbeheer en de belangen van hen die het reewild bejagen. Hij was één van de mannen van het eerste uur die de stoot hebben gegeven tot de oprichting van de Vereniging "Het Reewild" op 21 april 1951 te Vorden. Als voorzitter van de vereniging op het bestuurlijke vlak en in woord en geschrift heeft hij zich sterk gemaakt voor een selectieve bejaging van het reewild met de buks zoals die in formele zin vorm heeft gekregen in het huidige vergunningenstelsel annex merkenregeling.

Mede door zijn toedoen is de kennis van de individuele reewildjager in den lande sterk toegenomen. Ik noem hier slechts het nog altijd bijzonder lezenswaardige en boeiende boek van zijn hand "Het Reewild - gezien door het oog van de jager" dat in 1955 verscheen.

De heer Thate is dan ook vanwege zijn bijzondere verdiensten voor het reewild in Nederland en voor de Vereniging "Het Reewild" destijds benoemd tot Erevoorzitter van de Vereniging, terwijl hem in 1978 de wisselprijs van de Vereniging werd toegekend.

Het verheugt ons zeer dat onze Erevoorzitter, die nog nooit een algemene ledenvergadering van de Vereniging heeft gemist en ook anderszins van zijn voortdurende belangstelling voor het reewild en het reilen en zeilen van de Vereniging blijk geeft, in goede gezondheid zijn tachtigste verjaardag heeft gevierd.

Ik bied onze Erevoorzitter namens de Vereniging "Het Reewild" en namens het bestuur onze hartelijke gelukwensen met zijn tachtigste verjaardag en de beste wensen voor de toekomst aan.

Een aangelegenheid van geheel andere aard betreft het volgende. In de Toelichting op de Rijksbegroting voor het jaar 1989 - Hoofdstuk XIV voor het Ministerie van Landbouw en Visserij staat in het Algemeen Deel in het hoofdstuk Natuur en Landschap onder het hoofd Jacht - de volgende zinsnede:

"Jacht.

In samenspraak met betrokkenen worden momenteel de mogelijkheden nagegaan voor het leggen van een grotere verantwoordelijkheid voor het beheer van de reewildstand bij de jachthouders. De organisatiegraad en kennis van reewildjagers, alsmede de reewildstand zijn zodanig, dat gedetailleerde overheidsbemoeyenis onnodig en ongewenst is. De verworvenheden van het huidige systeem (voorkomen van stroperij, behoud goede reewildstand) dienen daarbij uiteraard niet verloren te gaan".

Deze mededeling zal de leden van onze vereniging en vele andere geïnteresseerden niet verrassen.

Ik kan daarvoor gevoelig verwijzen naar wat ik ter zake eerder in ons orgaan heb bericht en ik en andere bestuursleden op vergaderingen in den lande reeds mededeelden.

Een delegatie van het bestuur van de Vereniging "Het Reewild" alsmede een afvaardiging van de K.N.J.V. vormen degenen die bovengenoemde betrokken vertegenwoordigen en zich inzetten om de belangen van het reewild, het reewildbeheer en de reewildjagers zo krachtig mogelijk te behartigen.

Tenslotte rest mij nog U hel goede feestdagen en een voorspoedig 1989 toe te wensen.

Lohman.

Inventariseren van reewild

Inleiding

Als jager heeft men, volgens art. 19 van de jachtwet, de plicht om de zorg te dragen voor een redelijke wildstand in het veld of om deze te bereiken. In de praktijk betekent dat vaak een afweging tussen landbouw- en bosbouwbelangen enerzijds en natuurbeschermingsbelangen anderzijds. Toch mag, als resultaat van die afweging, volgens art. 19 de wildstand niet achteruit te gaan.

Bovenstaande houdt in dat een jager die serieus bezig is met de jacht, op de hoogte dient te zijn van het wild dat in zijn veld aanwezig is. Niet alleen wat betreft de bejaagbare en niet-bejaagbare

soorten, maar ook qua aantallen, geslachtsverhouding en aanwas. Een en ander geldt evenzeer voor de reewildjager.

Aan te bevelen is te streven naar een optimale (en dat is wat anders dan een maximale) reewildstand. Dit houdt niet alleen in dat de reewildstand overeenkomt met de draagkracht van het veld, d.w.z. is afgestemd op voedselaanbod, dekking e.d., maar ook dat ers prake is van een goede leeftijdsopbouw en een correcte geslachtsverhouding.

Een te hoge reewildstand kan op twee manieren nadelig zijn. Ten eerste nadelig voor de mens in economisch opzicht en ten tweede nadelig voor het reewild zelf.

Wat een te hoge reewildstand economisch kan betekenen is waarschijnlijk

genoegzaam bekend uit Duitsland. Hier is ondanks het streven naar "Hege mit der Büchse" de reewildstand volledig uit de hand gelopen en is er voor de bosbouw sprake van een onaanvaardbare vreet- en veegschade.

Het is zelfs zo ver gekomen dat in Duitsland steeds meer stemmen opgaan om de selectieve jacht maar te vergeten en zoveel mogelijk afschot te plegen via drijfjachten, zonder daarbij al te zeer op leeftijd en geslacht te letten. Het belangrijkste doel daar wordt steeds meer een rigoreuze aantalsvermindering.

Wat een te hoge reewildstand voor het ree zelf betekent is bekend uit diverse gebieden zoals Weerribben, Eernewoude, Olde Maten: slechte conditie, vermagerde dieren, lage gewichten stress, ziekten en een verhoogde sterfte. Aantalsfluctuaties verlopen dan schoksgewijs en laten geen relatief kleine schommelingen zien rond een optimum. Met name het grote aantal sterfgevallen in de Olde Maten in de gemeente Staphorst van vorig jaar ligt nog te vers in het geheugen om al vergeten te zijn. Hier was, door het ontbreken van bejaging, duidelijk sprake van een te hoge stand aan reewild, met nadelige gevolgen voor het reewild zelf! Niet alleen nadelig door de hoge sterfte, want die is binnen een gezonde populatie altijd nog wel op te vangen door een verhoogde reproductie, maar vooral ook omdat er van een gezonde reewildpopulatie geen sprake was, maar veel meer van een "kommer"populatie.

Een en ander betekent dus dat de reewilddichtheid overeen moet komen met de, enerzijds economische en anderzijds biologische, draagkracht van het veld.

Systematische onderschatting

Dat het bepalen van de reewildstand

een moeilijke zaak is en dat deze stand veelal onderschat wordt, blijkt uit vele praktijkvoorbeelden, zowel uit het buitenland als uit eigen land.

Enkele cijfers: In Kalo in Denemarken werden 70 reeën geteld en werden er 213 afgeschoten! In Rye Korskov werden 125 dieren geteld en werden er 161 geschoten. In het Elbegebied verdronken door overstromingen tweemaal zoveel dieren dan er geteld waren. En in alle drie de gevallen werden niet alle dieren gedood.

In een omrasterd proefgebied, waarvan het aantal aanwezige dieren precies bekend was, werd ondanks intensieve tellingen en observaties nooit meer dan 70 à 80% van de aanwezige bokken waargenomen.

In Nederland werd in de boswachterij Austerlitz, gedurende een reeks van 4 jaren, tijdens reewildtellingen van Faunabeheer (twee ochtendtellingen en een avondtelling in het voorjaar) slechts 50 à 60% van het aantal dieren geteld dat tijdens intensieve waarnemingen

over een heel jaar was geteld. En hetzelfde geldt voor gebieden als Reve Abbertbos, Roggebotzand, Hollandse Hout en Staphorst, waar naast Faunabeheertellingen ook intensief werd geteld gedurende een langere periode.

Inventariseren: een noodzaak

Het streven naar zo veel mogelijk reewild in het veld d.w.z. het streven naar een maximale stand, bijv. door de geiten te veel te sparen, betekent streven naar een situatie waarin een enkele verandering in de leefomstandigheden voor het ree snel funest kan zijn. Een maximale stand is daarom voor het reewild zelf zeker niet aan te bevelen.

Een optimale reewildstand houdt in dat er bij veranderingen in leefomstandigheden ruimte is voor natuurlijke aanpassingen en dat ziekten en parasieten minder kans krijgen.

Duidelijk zal zijn dat een goede en nauwkeurige reewildinventarisatie van groot belang is om een optimale stand te kunnen bereiken. Inzicht hebben in de stand kan niet alleen eventuele veegen vreeschade aan struiken en bomen (en in bepaalde gevallen aan land- en tuinbouwgewassen) voorkomen, maar komt ook het reewild zelf ten goede. Want slechts een goede kennis over het aanwezige reewild, d.w.z. inzicht in aantallen, geslachtsverhouding, leeftijds-opbouw, aanwas, mortaliteit, valwild e.d., met uiteraard een op die kennis gebaseerde afschotplanning, is de basis voor een optimale reewildstand.

Wat voor inventarisatie?

Het inventariseren van reewild kan verschillende doeleinden dienen. Bijvoorbeeld inzicht krijgen in de stand t.b.v. een afschotplanning, inzicht krijgen in het gebruik van het terrein door ree-

wild, bepalen van aantal en ligging van territoria, leveren van basisgegevens t.b.v. wetenschappelijk onderzoek bijv. onderzoek naar de invloed die recreatie heeft op reewild etc.

Niet voor alle doeleinden zal een inventarisatie op dezelfde wijze of met dezelfde frequentie hoeven te worden uitgevoerd. Om alleen de stand te bepalen kan men bijv. volstaan met het inventariseren 's morgens een half uur voor zonsopgang tot zo'n twee uur daarna en 's avonds vanaf een half uur voor zonsondergang tot donker, de tijdstippen waarop het reewild zich in de regel het best laat zien, en is het ook niet nodig het gehele jaar door te inventariseren.

Voor de bepaling van het afschot zal echter ook kennis aanwezig moeten zijn over de geslachtsverhouding, leeftijdsopbouw, aanwas, mortaliteit en het valwild.

Wil men méér bijzonderheden over het reewild bijv. t.b.v. de beantwoording van vragen over terreingebruik, sociaal gedrag, activiteiten, verstoring e.d. dan zal ook overdag geïnventariseerd moeten worden, zal dit het hele jaar door moeten gebeuren en zullen er ook observaties moeten plaatshebben.

Kortom het doel bepaalt voor een deel de wijze waarop en de frequentie waarmee inventarisaties moeten plaatsvinden.

De trefkans

Bij elke afzonderlijke inventarisatie (ronde) zal men, zeker in een groot veld, nooit alle dieren waarnemen. Elke waarneming is namelijk afhankelijk van de kans dat een dier wordt aangetroffen: de trefkans.

Treft men hetzelfde dier altijd aan dan bedraagt de trefkans 100% ($p=1$), wanneer hetzelfde dier slechts 4 op de 10

keer wordt waargenomen dan bedraagt de trefkans 40% ($p=0.4$) etc.

Als voorwaarde bij een inventarisatie moet gelden dat de trefkans voor elk dier gelijk moet zijn, d.w.z. elk dier moet een even grote kans hebben om in een bepaalde periode waargenomen te worden. Dit komt erop neer dat na een aantal inventarisaties elk aanwezig dier ook werkelijk waargenomen moet zijn. Nu is uit de praktijk bekend dat daar nogal eens wat aan mankeert; in de meeste gevallen heeft men slechts een deel van alle aanwezige dieren waargenomen. Dit betekent dat de trefkans niet voor elk dier (en ook niet voor elke inventarisatie) dezelfde is.

Deze trefkans wordt namelijk door een groot aantal factoren beïnvloed:

- Ervaring en kennis van de waarnemer: de een ziet een ree eerder staan dan een ander, of kan het beter aanspreken op geslacht of leeftijd, m.a.w. er kunnen waarnemersverschillen optreden. Een minder ervaren waarnemer zal dan ook frequenter moeten inventariseren dan een ervaren waarnemer.

- Afstand waarnemer tot het dier: Het ree zal altijd een vluchtafstand handhaven waarvan de grootte afhankelijk is van plaatselijke omstandigheden en de aard van de "verstoring". Voor een waarnemer te voet zal het ree in het algemeen eerder vluchten dan voor een auto waar het aan gewend is. Per ree kunnen er verschillen optreden.

- Zichtafstand: d.w.z. de afstand die de waarnemer kan overzien. Dit betekent dat in open terrein de waarnemer een grotere zichtafstand heeft dan in een gesloten bosgebied. Is de zichtafstand kleiner dan de vluchtafstand dan betekent dit dat de waarnemer het ree nooit zal zien, dit kan bijv. van toepassing zijn in bosgebied. Dit verklaart ook waarom het aantal reeën in bosgebieden veelal wordt onderschat.

Van belang zijn dus ook de terreinkenmerken: type boomsoorten, onderbegroeiing, geaccidenteerdheid, aanwezigheid akker- en weiland e.d.

- Snelheid in het terrein: wanneer men snel door het terrein voortbeweegt is de kans om iets te zien kleiner dan wanneer men met matige snelheid door het terrein gaat. Een stapvoetssnelheid is daarom aan te bevelen.

- Tijd van de dag: al eerder is gesteld dat vooral 's morgens rond zonsopkomst en 's avonds rond zonsondergang het reewild zich meestal beter laat zien dan op andere tijdstippen. Een en ander is bijv. weer afhankelijk van de mate van verstoring die kan optreden.

- Tijd van het jaar: het is bekend dat reewild zich in sommige perioden van het jaar makkelijker laat zien dan op andere tijden, omdat het dan actiever is, bijv. in het voorjaar, tijdens de territoriumafbakening, en gedurende de bronst. 's Winters wanneer de reeën in sprongen leven zijn ze wat makkelijker te zien dan zomers wanneer ze solitair leven. Uiteraard heeft de tijd van het jaar ook invloed op de vegetatie en daarmee op de zichtbaarheid. Zomers wanneer alle struiken en loofbomen vol blad zitten zal de zichtbaarheid sterk gereduceerd worden.

- Invloed van het weer: op mooie zonnige dagen zal het reewild sneller de dekking verlaten dan op bewolkte en regenachtige dagen. Na een regenbui heeft het reewild ook de neiging wat sneller de dekking te verlaten.

Ook de windrichting en de windsnelheid zijn van invloed.

- Gedrag van het ree: een herkauwend of stilstaand dier is moeilijker te zien dan een lopend of bewegend dier.

- Leeftijd van het ree: oudere dieren zijn schuwer, voorzichtiger en laten zich minder snel zien dan jonge dieren. Vooral oude bokken vormen wat dat

betreft een probleemcategorie. Een en ander betekent dat er niet volstaan kan worden met een klein aantal inventarisaties, maar dat een groot aantal inventarisaties nodig is om de verschillen in trefkans per dier, per terrein(gedeelte) en per inventarisatieronde op te heffen. Duidelijk zal ook zijn dat niet aan te geven is hoe hoog de trefkans ligt in een bepaald gebied.

Het inventarisatiegebied

Wanneer het te inventariseren gebied een aanzienlijke oppervlakte heeft kan dit het beste verdeeld worden in een aantal deelgebieden van elk ca. 200 à 250 ha (of kleiner). Dit om het mogelijk te maken elk deelgebied tijdens één inventarisatieronde in zijn geheel mee te nemen en om te voorkomen dat men te gehaast te werk gaat, omdat het gebied persé voor een bepaalde tijd, of binnen een bepaalde tijdsperiode, klaar moet zijn. Alleen wanneer er veel open terreingedeelten binnen een deelgebied vallen kan de oppervlakte groter genomen worden.

Per inventarisatieronde moeten steeds *alle* vakken vanaf wegen en paden geïnventariseerd worden. Er mag dus niet op "ervaring" in de trant van "er zal toch niets staan" worden afgegaan. Het aantal deelgebieden is weer bepalend voor het totale aantal inventarisatieronden dat gemaakt moet worden.

In de tweede week een *andere* volgorde aanhouden! Dus 1e week bijv. deelgebieden a, b, c en dan d, de tweede week bijv. b, a, d, en dan c, de derde week bijv. c, d, a en dan b etc. M.a.w. steeds wisselen omdat daardoor voorkomen wordt dat door het hantieren van steeds dezelfde volgorde systematische fouten ontstaan. Waardoor bijv. dezelfde bok steeds maar weer wordt gezien, maar een andere niet

omdat die op andere tijdstippen uittreedt.

Per inventarisatieronde ook steeds een *andere* route nemen, waarbij wel weer alle paden en vakken worden meegenomen maar ook hier steeds in een wisselende volgorde. Probeer daarbij zoveel mogelijk rekening te houden met de windrichting.

Bij de trefkans is al vermeld dat de waarnemer zelf van invloed is op de trefkans. Wanneer dezelfde waarnemer steeds hetzelfde blok inventariseert kan deze dus steeds dezelfde fout(en) maken. Deze werk(t)(en) dan systematisch door op de resultaten. Om dat te voorkomen kan het beste met meerdere waarnemers gewerkt worden die steeds rouleren tussen de te inventariseren deelgebieden, waardoor de kans op systematische fouten kleiner wordt en eventuele blijvende fouten in alle deelgebieden zullen voorkomen waardoor deze onderling vergelijkbaar blijven.

Hoe vaak inventariseren?

Al eerder is vermeld dat de frequentie van inventariseren afhankelijk is van het doel waarvoor men dit doet.

Wil men bijv. de territoria inventariseren dan moet dat in het voorjaar gebeuren vanaf het tijdstip waarop de bokken en de geiten met de afbakening van hun territorium gaan beginnen. In de regel is dat halverwege april. De geiten hebben meestal alleen een vrij strikt territorium tijdens de zetperiode, daarna kunnen de territoria elkaar vrij sterk overlappen. De bok houdt zijn grenzen veel strikter aan en blijft zijn territorium ook in de zomer trouw. Alleen op het eind van de bronst kunnen met name oudere bokken gaan zwerven.

Dit betekent dat de inventarisaties in de periode half april tot half juli moeten

plaatsvinden, dus binnen een periode van 3 maanden.

Enkele waarnemingen van een individu dat territoriumgedrag toont, bijv. het afzetten van geurvlaggen door vegen of krabben, of het vinden van kalveren, zijn dan voldoende voor een zeker territorium.

Wil men echter ook de grenzen van de territoria globaal kunnen aangeven dan zal veel intensiever gewerkt moeten worden en zullen daarnaast veegbomen en krabplaatsen geïnventariseerd moeten worden.

Wil men alleen inzicht hebben in de stand dan kan men bijv. eind december starten met tellingen en deze eind april beëindigen, met per week een of twee inventarisatieronden. Van de territoriumverdeling is dan echter niets bekend evenmin van de spreiding van het reewild over het gebied later in het jaar. Dit kan zomers heel anders zijn dan in de winter.

Is er behoefte aan inzicht in het sociale gedrag, veranderingen die plaatsvinden in de ligging en bezetting van territoria, verstoringen door bijv. recreatie, sterfte onder kalveren etc. dan zijn waarnemingen over het hele jaar noodzakelijk en zullen vele inventarisaties verspreid over het jaar moeten plaatsvinden.

Hoe uitgebreid er geteld moet worden is moeilijk vooraf aan te geven, want dit is sterk afhankelijk van het doel van de inventarisatie, nl. welke gegevens zijn nodig, en uiteraard, zoals we al eerder zagen, van de trefkans. Maar aanbevolen wordt toch om elk deelgebied tenminste eenmaal per week te inventariseren, zo mogelijk tweemaal d.w.z. eenmaal 's morgens en eenmaal 's avonds. Uiteraard mogen tussentijdse waarnemingen altijd meegenomen worden.

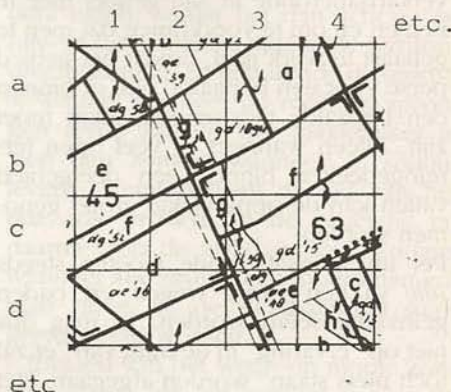
Het komt erop neer dat bij het afsluiten van de inventarisatie alle deelgebieden

ongeveer even vaak geïnventariseerd zijn, zowel op elke dag van de week (dus bijv. niet alleen op één bepaalde dag), op elk tijdstip van de dag (dus niet alleen of 's morgens of alleen 's avonds maar ook op andere tijdstippen), als, bij een uitgebreidere inventarisatie, in elk jaargetijde en bij elk weer-type.

Benodigheden

- Kaarten van het gebied, schaal 1:10.000 met vakindelingsnummers en/of een ruitjesraster (met coördinatensysteem) van 100x100 meter of 200x200 meter, d.w.z. 1 ha of 4 ha.

Voorbeeld:

- Gekleurde knopspelden (verschillende kleuren voor bokken, bokkalveren, geiten en geitkalveren, plus extra kleuren voor bijzonderheden).
- Inventarisatieformulieren.
- Verrekijker, minimaal 9x vergrotend (hoe groter de vergrotingsfactor, hoe beter).
- Kennis van het reewild: onderscheiden van geslachten, schatten van leeftijden, tenminste naar kalveren en volwassen dieren, liefst nog nauwkeuriger.

Uitvoering inventarisatie

Er zijn verschillende mogelijkheden om een inventarisatie uit te voeren:

- per auto: uit literatuur en eigen ervaringen blijkt de auto goed geschikt om èn redelijk nauwkeurig èn vrij snel te kunnen inventariseren, met name omdat het reewild zich niet zo gauw laat verstoren door een auto. Nadelen zijn het geringe gezichtsveld, en de gebondenheid aan wegen en paden.

- te voet: moet gezien worden als een aanvulling op het werken per auto. Vooral voor plaatsen waar de auto niet kan komen. Nadelen zijn dat het reewild zich dan niet goed laat benaderen en dat er slechts een relatief klein terreingedeelte kan worden bewerkt in vergelijking met de auto in dezelfde tijd.

- vanaf hoogzit: hiermee kan reewild goed geobserveerd worden. Nadelen zijn dat hiermee niet alle dieren kunnen worden gezien vanwege de gebondenheid aan een territorium zomers en aan de home range in de winter.

Het krijgen van een goed inzicht in de stand met deze methode vraagt dan een zeer groot aantal hoogzitten verspreid over het hele terrein. Ter aanvulling bijv. t.a.v. de leeftijdsschatting is een aantal hoogzitten aanbevelenswaardig (en uiteraard ook voor het plagen van het afschot).

- prenten en wissels: ter ondersteuning van de waarnemingen van de dieren kunnen prenten en wissels worden ingetekend op kaarten. Hierdoor kan een globaal beeld worden verkregen van de verspreiding van het reewild over het gebied.

- vreet- en veegschade: dit zijn aanwijzingen voor de aanwezigheid van reewild, maar geeft geen inzicht in aantallen. Wel kan grote veeg- en vreeschade een indicatie zijn voor een te hoge stand.

- leger: slaap- en rustplaatsen zijn een aanwijzing voor het voorkomen van reewild en het vastleggen hiervan kan een hulpmiddel zijn bij het aangeven van de verspreiding van het reewild over het gebied.

Bij de inventarisatie wordt gebruik gemaakt van een standaardformulier. Genoteerd worden daarop: datum, tijdstip van waarneming, aantal, geslacht, geschatte leeftijd, het type en vorm gewei van de bok, bijzonderheden van het uiterlijk (bijv. zomer-, winterdos, verharren, plukkerige dos, mager, e.d.), opvallende kenmerken (vlekken, kreupelheid, blindheid e.d.), gedrag (laveien, herkauwen, verzorging e.d.) en het type voedsel dat wordt opgenomen. Verder worden genoteerd de wijze van vervoer van de waarnemer(s), (geschatte) afstand waarnemer tot dier, plaats van waarneming (vaknummer en/of coördinaten ruitindeling) en als laatste het weertype.

Benadrukt moet worden dat ALLE waarnemers dit formulier ZO VOLLEDIG MOGELIJK invullen. Worden er systematisch zaken bij het invullen vergeten dan werkt dat weer door in de resultaten en kunnen daardoor zelfs formulieren onbruikbaar zijn voor het onderzoek. Zo mogelijk nog een schets maken van de koptekening en eventueel van het gewei. Ook foto's en dia's zijn een goed hulpmiddel om dieren te leren kennen en te herkennen.

Uitwerken van de gegevens

Er wordt niet ingegaan op een uitwerking naar leeftijdsopbouw, aanwas, mortaliteit e.d., maar er wordt alleen aangegeven hoe de stand kan worden bepaald m.b.v. de verzamelde waarnemingen.

Er zijn twee mogelijkheden om de waarnemingen uit te werken.

Allereerst kan per inventarisatieronde op een kaart, bijv. met symbolen worden aangetekend waar men dieren heeft gezien corresponderend met het inventarisatieformulier.

Bijv.

1. ♂
2. ♀ ♀ ♂
3. 2 ♀k ♀ ♂ ♂

waarbij 1. staat voor de 1e waarneming, 2. voor de 2e waarneming etc.

Dus één waarneming kan ook meerdere dieren omvatten. Dit kan zowel op de ronde zelf gebeuren als direct daarna op kantoor. In principe maakt het niet zoveel uit waar het gebeurt, als het maar gebeurt.

Achteraf worden al deze gegevens verwerkt tot één eindkaart waarbij m.b.v. de telformulieren en de kaarten per inventarisatieronde dubbeltellingen worden geëlimineerd.

Een tweede mogelijkheid is dat men direct na een inventarisatieronde de waargenomen dieren op de eindkaart aangeeft d.m.v. gekleurde spelden met eventuele bijzonderheden ten aanzien van geslacht, leeftijd en gewei. Daarnaast bestaat natuurlijk de gelegenheid de gegevens per ronde toch steeds op een aparte kaart in te tekenen.

Per waarneming wordt dan direct bekeken of er sprake is van een reeds eerder waargenomen en genoteerd dier (wordt dan niet meer aangegeven) of van een nieuw dier. In het laatste geval wordt dit aangegeven op de kaart met een speld en bijzonderheden.

Deze tweede manier heeft het voordeel dat niet meer achteraf alle gegevens moeten worden nageplozen, met de

kans dat bijzonderheden vergeten zijn, dat niet ingevulde waarnemingen vergeten zijn, of dat twijfels over dubbeltellingen kunnen rijzen. Alleen voor de bepaling van de territoriumgrootte zullen dan achteraf alle waarnemingen van hetzelfde dier teruggezocht moeten worden. Maar dit dient ook bij de eerste methode te gebeuren.

Uiteraard kunnen beide methoden naast elkaar gebruikt worden, dit ter controle van de uitkomsten.

Wanneer men de dieren individueel kan herkennen kan men per dier op een afzonderlijke kaart aangeven waar het steeds is aangetroffen. Hierdoor krijgt men per individu een goede indruk van het terreingebruik.

Tenslotte

Een goed inzicht hebben in het in het veld aanwezige reewild is niet alleen noodzakelijk voor de reewildbeheerder, maar ook voor de bosbouwer. Een goede inventarisatie vormt voor dat inzicht en voor het nemen van eventuele maatregelen de beste basis.

Maar reewild is en blijft een wild en uitermate schuw dier, dat zich moeilijk laat zien en waarvoor geldt dat geduld een schone zaak is. Het inventariseren van reewild is dan ook een kwestie van een lange adem, veel tijd en veel moeite en soms weinig resultaat. Dit mag echter niemand ervan weerhouden om aandacht te besteden aan het reewild.

Informatie

Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met: R.H.M. Peltzer, tel. 03404-50882 (privé), 030-852542 (kantoor) of H.W.P.G. Berger, tel. 03439-1426 (privé) 03439-1262 (kantoor).

Knopbokken

Onlangs verscheen in de Nederlandse Jager onder de rubriek "Bijzondere bokken" een verhandeling over de knopbok.

Met name voor de jonge jagers en zij die nog in opleiding zijn, was de strekking van deze uiteenzetting bijzonder verwarrend.

Je zou er uit kunnen concluderen dat je bij het reewildafschot zelfs nog zou moeten uitkijken bij het afschot van een overigens goed in het vlees zittende knopbok!

Als oorzaak tot knopgeweivorming noemde de schrijver slechts twee factoren, namelijk verstoorde rust (o.a. recreanten, loslopende honden) en een teveel aan soortgenoten (te hoge plaatselijke reewildstand) en als tweede factor in het voorjaar tijdens de geweiopbouw een tekort aan vitamine D.

Een derde, minstens zo belangrijke oorzaak van een slechte geweivorming die niet werd genoemd, is een tekort aan voedsel.

Dit laatste kan onder andere ontstaan bij een kalf van een geit die in de reewildfamiliesprong lager op de sociale ranglijst staat en daardoor met minder goede laveplaatsen genoeg heeft moeten nemen.

Een andere oorzaak van een slecht ontwikkeld bokkalf kan zijn het vroege verlies van het leidende moederdier (verkeer, verdrinking, stroperij). Of een kalf dat laat is gezet en door voedselgebrek slecht door de winter is gekomen. Laten we ons wel realiseren dat min of meer ondervoede dieren zich slecht ontwikkelen en openstaan voor allerhande besmettingen.

In Duitsland heeft men vrij recent onderzoek gepleegd bij een groot aantal geschoten knopbokken over een reeks

van jaren. En daaruit bleek onder andere dat bijna praktisch alle exemplaren leden aan maag- en darmparasieten alsmede keelhorzel en longworm. Verder staat het vast als een paal boven water dat knopbokken NOOIT sterke geweidragers kunnen worden, omdat de sterkste ontwikkeling van het reebokkengewei plaatsvindt gedurende de eerste 2 levensjaren en dat een bok met zeer dunne rozenstokjes op z'n schedel nooit een fatsoenlijk gewei kan schuiven. Knopbokken dienen dus te allen tijde als eerste uit de stand te worden genomen om de hierboven omschreven redenen.

Goed reewildbeheer is allesbehalve een sinecure. Vooral het goed aanspreken van de twee-, drie- en vier-jarige zesenders. Als we daarbij de aankomende reewildjagers óók nog gaan opzadelen uit te kijken bij het knopbokkenafschot, dan kunnen we maar beter thuis blijven

en Gods water over Gods akker laten lopen.

De sleutel van een goed en gezond reewildbeheer vangt overigens niet aan op 1 mei bij de opening van de bokjacht, maar in feite op 1 januari bij het geiten- en kalverenafschot.

En dat alles centraal bezien en overlegd vanuit een goed geleide reewildbeheer-eenheid, bestaande uit zo'n minimaal 2.000 ha aaneengesloten oppervlak. De geit is niet alleen genetisch even belangrijk als de bok, maar zij alléén brengt de kalveren groot en begeleidt ze het gehele jaar.

We kunnen rustig stellen dat het aanspreken van vrouwelijk reewild zeker zo moeilijk is als mannelijk, bovendien zijn in de regel de weersomstandigheden minder aangenaam en wordt zelfs in sommige gevallen lang aanzitten praktisch onmogelijk gemaakt.

Vijftig procent van het afschot dient in de kalverenklasse plaats te vinden, let wel geitkalveren en vooral die exemplaren die qua grootte achterblijvers zijn. Waar ook sterk aandacht aan dient te worden geschonken zijn de alleenstaande geiten; vaak zijn deze dieren óf oud óf ziek.

Een geit met een vuile spiegel is óók een indicatie om tot afschot over te gaan, doch indien hier nog een kalf bij loopt, dient eerst het kalf en pas daarna de geit omgelegd te worden, mits de afschotvergunning dit toelaat.

Onnodig tenslotte mede te delen, alvorens U na 1 januari gaat aanzitten, altijd eerst nog enkele proefschoten te doen, óók al plaatste U deze zomer nog drie perfecte bladshoten op 100 meter. Weidmansheil!

Zesender.

BEMIDDELINGSBURO SILVERTANT

SPECIALIST IN JACHTREIZEN NAAR:

o.a. BULGARIJE - CHINA - OOSTENRIJK - SCHOTLAND

In 1987 en 1988 werd door onze gasten
Goud, Zilver en Brons geschoten
voor f 350,- per bok.

Wilhelminastraat 23 - 6391 JS Landgraaf - Telefoon 045-311286

Compleet verzorgde

FOTO- JACHTREIZEN

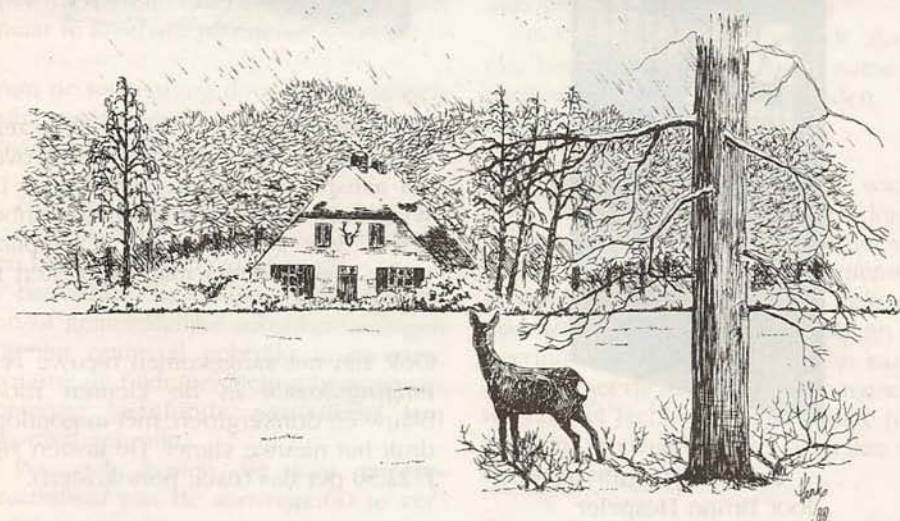
Bovendien vliegtickets tegen speciaal tarief.

Voor vrijblijvende informatie en advies:

NAAR AFRIKA

NIMROD TOURS - Postbus 512 - 3740 AM Baarn

*Het Bestuur en de Redactiecommissie wensen U
Prettige Kerstdagen en een Gelukkig 1989*

Reewild vandaag

Sinds enige jaren probeert het secretariaat met zorg en toewijding de verkoopartikelen, van o.a. boeken, te verzorgen voor onze leden. Met resultaat hebben we vorig jaar meerdere malen een bestellijst in het Mededelingenblad bijgevoegd.

Op die gepubliceerde bestellijst komt het boek "Rehwild" van F. Kurt voor; helaas kunnen wij u dit boek niet meer leveren.

Bij de drukkerij is het uitverkocht en het wordt niet meer in herdruk genomen.

Om onze boekenlijst aan te vullen kunnen wij u een nieuw boek presenteren n.l.

... "Rehwild Heute" ...
door Bruno Hespeler

Zeitgemässe Denkmodelle zu Lebensraum, Rehwildjagd und -hege; Alternativen zu den herkömmlichen Methoden der Bejagung. 174 blz.

Het boek is uitgegeven door BLV Pirsch Buch en kost f 37,50 (excl. portokosten).

Het laatst verschenen boek "Wat zegt Raesfeld en wat zeggen anderen over het aanspreken van Reewild" door D. Wildschut, kan ik u nog steeds aanbevelen, het is een uniek exemplaar welke eigenlijk niet mag ontbreken in uw boekenkast.

Ook zijn net aangekomen nieuwe *verenigingsdassen* in de kleuren rood, blauw en donkergroen, met in goudopdruk het nieuwe vignet. De kosten zijn f 22,50 per das (excl. portokosten).

Heeft u belangstelling of wilt u inlichtingen, dan kunt u vrijblijvend met ons contact opnemen of uw belangstelling doorgeven.

Mw. J. E. van Herp, Landjonker 19,
3834 CL Leusden, Telefoon 033-942032.

Bijdrageregeling Biotoopverbetering Jachtfonds

Ingaande februari 1988 bestaat voor *jachthouders* de mogelijkheid een bijdrage van 30 tot maximaal 60% uit het jachtfonds te krijgen, als structurele maatregelen worden getroffen ten gunste van het grof-, klein- en waterwild in hun jachtveld.

In het kader van het *project biotoopverbetering Jachtfonds* verschijnt een brochure, worden praktijkgerichte cursussen biotoopbeheer gegeven en kan als stimulans aan jachthouders een bijdrage worden gegeven voor structurele maatregelen. Met name voor de *wildbeheereenbeden* vormt deze bijdrageregeling een "drempelverlagende" werking bij het uitvoeren van kwalitatief goede, maar té kostbare plannen.

Aan de toekenning door het Jachtfonds van een bijdrage zijn een aantal *voorwaarden* verbonden:

- Het project dient uit een oogpunt van landbouwkundig beheer, natuurbeheer en landschap *acceptabel* te zijn.
- Bestaande landelijke-, provinciale- en/of gemeentelijke subsidieregelingen dienen optimaal gebruikt te worden, waarbij de bijdrageregeling biotoopverbetering Jachtfonds *aanvullend* kan worden gebruikt.
- Personele kosten die door *zelfwerkzaamheid* van de aanvrager(s) te vermijden zijn, komen niet voor en bijdrage in aanmerking.
- Toestemming van de *grondeigenaar/gebruiker* en een garantie voor *duurzame instandhouding/beheer* voor een periode van minimaal zes jaar, dienen schriftelijk te worden vastgelegd.

Maatregelen gericht op wild dat *binnen rasters* wordt gehouden, komen in principe niet in aanmerking voor een bijdrage.

Bij de *toetsing* van de ingediende plannen wordt onder meer gelet op:

- Aanvragen beneden de *f* 500,- worden niet in behandeling genomen.
- Voor het op stam aankopen van gangbare landbouwgewassen (o.a. mais) wordt geen bijdrage verleend.
- Huren, pachten en rente van grond-aankoop komen niet voor een bijdrage in aanmerking.
- Ingeval van *budgetbeperking* hebben aanvragen voor kwetsbare wildsoorten voorrang.
- Machinekosten en loonkosten voor zeer gespecialiseerde werkzaamheden van aannemers en loonwerkers worden aan gangbare normen getoetst.
- Voor rastermaterialen wordt slechts een bijdrage verleend als met name beplantingen op cultuurgronden beschermd dienen te worden.

Bepalend voor het *percentage* waarin door het Jachtfonds wordt bijgedragen zijn onder meer de schaal van het veld van de jachthouder of het samenwerkingsverband en de mate van *zelfwerkzaamheid* bij planning, aanvraag en uitvoering. Voor speciale projecten kan in overleg met de secretaris-penningmeester van het Jachtfonds deskundige hulp worden ontvangen bij het opstellen van de plannen.

Een bijdrage kan worden aangevraagd door het zenden van:

- een kaartfragment 1 : 25.000
- een korte omschrijving van het project
- een gespecificeerde kostenbegroting
- (indien van toepassing) offerte van

aannemer of loonwerker

- vermelding naam, adres, woonplaats, telefoon van de jachthouder of zijn contactpersoon.

Nadere informatie kan worden verkregen bij:

De secretaris-penningmeester van het Jachtfonds

H. W. M. van Welie

Postbus 20401

2500 EK 's-Gravenhage

Telefoon 070-793270

MEDEDELINGEN VAN DE REGIO'S

Regio West en Midden Brabant

Donderdag 15 december 1988, Hotel Bellevue te Chaam, instructieavond. De heer Th. Peters uit Goirle houdt een voordracht over kogelwapens en ballistiek. In aansluiting: begin januari praktische schietinstructie op de banen van Reimerswaal. Deskundige begeleiding. Ideale gelegenheid vóór de geitenjacht de buks(kijker) nog eens te testen.

Regio Zeeland

27 januari a.s. zal er een discussieavond worden georganiseerd met als onderwerp: "Reewildbeheer en de draagkracht in het biotoop van de regio". Deze avond wordt geleid door de heren Ir. J. Poutsma en G. W. Boele. U bent vanaf 19.30 uur van harte welkom in café-restaurant "Huis van Nassau" te Zierikzee.

Regio Overijssel

3, 4 en 5 maart 1989, Trofeeënshow in café-restaurant "Haverkamp", Stationstraat 28 te Markelo.

Regio Veluwe

17, 18 en 19 maart 1989, Reewildtentoonstelling in het Aardhuis, waar alle grofwildtrofeeën van de Veluwe worden verwacht.

Regio Gelderse Achterhoek

17, 18 en 19 maart 1989, Trofeeënshow in de "Exelse Molen" te Exel bij Lochem.

Regio Limburg

31 maart 1989, Reewildtentoonstelling in Herberg "De Troost" te Roggel.

Regio Noord Nederland

„Reewildbeheer Noord Nederland”, houdt op 31 maart en 1 en 2 april 1989 weer haar tweejaarlijkse tentoonstelling. Op 31 maart zal er 's avonds tevens een discussieavond zijn.

Regio Utrecht, Gooi- en Vechtplas- sengebied

14 en 15 april, Reewildtentoonstelling in Bosrestaurant "Anna's Hoeve", Liebergerweg 301, 1223 PW Hilversum, tel. 035-855526.

RECTIFICATIE

De prijs van "Der Rehwildabschuss" door E. Ueckermann bedraagt niet f 18,- maar f 32,50 (zie bijgaande bestellijst).

Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer

MINISTERIE VAN LANDBOUW EN VISSERIJ

Bezuidenhoutseweg 73 - Postbus 20401 - 2500 EK Den Haag
Telefoon 070-793911

ADRESSENLIJST

PROVINCIE	DISTRICTS- HOOFDEN FAUNA- AANGELEGENHEDEN	KANTOREN VAN DE CONSULENTEN N.M.F.	
Groningen	C. L. M. v.d. Rakt	Postbus 30027 Engelsekamp 6	9700 RM Groningen Tel.: 050-239111
Friesland	F. Veenstra	Postbus 2003 Tesselschadestr. 7	8901 JA Leeuwarden Tel.: 058-443313
Drenthe	M. A. Roetert Steenbruggen	Postbus 11 Mandemaat 3	9400 AC Assen Tel.: 05920-27911
Overijssel	W. Nab R. Hoeve	Postbus 604 Assendorperdijk 2	8000 AP Zwolle Tel.: 038-210533
Flevoland	J. Eising	Maeslandt 16	8224 AS Lelystad Tel.: 03200-30574
Gelderland	H. Bardeel T. A. M. Dikker	Postbus 9079 Rosendaalsestr. 64	6800 ED Arnhem Tel.: 085-579111
Utrecht	G. Kreton	Museumlaan 2	3581 HK Utrecht Tel.: 030-520834
Noord-Holland	A. W. Kamminga J. Eising	Postbus 3005 Linnenslaan 2	2001 DA Haarlem Tel.: 023-186160
Zuid-Holland	J. Verhulst J. Woudstra	Postbus 30119	2500 GC Den Haag Tel.: 070-624611
Zeeland	P. C. Remijnse	Westsingel 58	4461 DM Goes Tel.: 01100-37911
Noord-Brabant	G. A. J. M. Schram L. C. Wijlaars	Postbus 1180 Prof. Cobbenhagen- laan 225	5037 DB Tilburg Tel.: 013-678755
Limburg	W. van Loenen	Postbus 103 Lindanusstraat 123	6040 AC Roermond Tel.: 04750-34251